

УДК 94(477.51)"1900/1926"

К. С. Дейнека

Культурно-просвітницька діяльність ніжинських театрів першої третини ХХ ст.

Стаття присвячена розгляду репертуарів ніжинських театрів першої третини ХХ ст.; акторському складу провідних труп та аматорських гуртків міста. Автор наголошує на посиленому впливі влади на театральне життя, прослідковує розвиток театрального мистецтва в Ніжині, здійснює спробу упорядкувати репертуари театрів та театральних гуртків.

Ключові слова: аматорський гурток, М. Заньковецька, Ніжин, театральне життя, репертуар, репертуарна комісія.

Статья посвящена рассмотрению репертуаров нежинских театров первой трети ХХ в.; актерскому составу ведущих труп и любительских кружков города. Автор отмечает усиленное воздействие власти на театральную жизнь, прослеживает развитие театрального искусства в Нежине, осуществляет попытку упорядочить репертуары театров и театральных кружков.

Ключевые слова: любительський кружок, М. Заньковецька, Нежин, театральная жизнь, репертуар, репертуарная комиссия.

The article is devoted to the consideration of repertoires of the Nizhyn theaters of the first third of the 20th century; the cast of leading corpses and amateur circles of the city. The author emphasizes the increased influence of power on theater life, traces the development of theatrical art in Nizhyn, and attempts to streamline the repertoire of theaters and theater circles.

Key words: amateur group, M. Zankovetska, Nizhyn, theatrical life, repertoire, repertoire commission.

Актуальність дослідження зумовлена розвитком сучасних студій краєзнавчого спрямування у царині культури першої третини ХХ ст., зокрема театру як його складової. Український театр першої третини ХХ ст. в останній період існування Російської імперії був притаманний як великим (губернським) містам і провінційним містечкам, зокрема, стародавньому Ніжину.

Вивченню репертуару ніжинських театрів першої третини ХХ ст. присвячена незначна кількість досліджень, у яких це питання розглянуто узагальнено або в контексті вивчення діяльності театральних діячів Ніжина. Так, вивчення історії розвитку та діяльності театрального мистецтва Чернігівщини ХVІІ–ХХ ст. викладено в монографії Г. В. Самойленка "Театри і актори Північного Лівобережжя України".

Відаючи належне доробку Г. В. Самойленка, варто констатувати, що репертуар ніжинських театрів першої третини ХХ ст. на сторінках його праці розглядається лише крізь призму участі окремих акторів у постановках. Спеціальних досліджень репертуару театрів міста Ніжина на сьогодні немає. Чи не єдиним джерелом у висвітленні роботи театрів та їх репертуарів у зазначений період є шпальти періодичних видань міста 20–30 рр. ХХ ст. Ліквідувати білі плями в означеній проблематиці мають допомогти архівні документи Державного архіву Чернігівської області в місті Ніжині. Зокрема, завдяки дослідженню документів засідань Ніжинської Репертуарної Комісії вдалося проаналізувати процес відбору та затвердження репертуарів.

Мета статті – проаналізувати особливості репертуарів театрів м. Ніжина першої третини ХХ ст., які характеризувалися контролем Репертуарної Комісії за змістом вистав; висвітлити загальні тенденції розвитку театрального мистецтва Ніжина у період помітного поживлення і творчої активізації театральних діячів міста.

Наукова новизна статті полягає у введенні вперше до наукового обігу матеріалів, що дозволяють виявити нові факти з історії розвитку та діяльності ніжинських театральних угруповань.

Перш ніж перейти до розгляду репертуарів театрів м. Ніжина першої третини ХХ ст., варто окремо зупинитися на особливостях загального культурного розвитку України кін. ХІХ – поч. ХХ ст. та її політичної ситуації. Знаменно, що саме політична ситуація в Україні того часу визначала та коригувала всі прояви культурного життя українського народу, зокрема, театр.

Як відомо, поживлення українського національно-визвольного руху ІІ пол. ХІХ ст. в складі Російської імперії базувалося на відродженні національної свідомості через культуру. Провідні діячі української культури (М. Грушевський, П. Чубинський, М. Кропивницький, І. Карпенко-Карий, М. Старицький, І. Франко, М. Лисенко та ін.) боролися за національну ідею, утвердження демократичних та пробудження національних ідеалів та гідності. Отримуючи неприхований опір з боку імперської верхівки та шовіністично налаштованих кіл, театральні митці прагнули мати власну державність як інструмент у захисті прав та свобод.

Емський указ 1876 року загальмував розвиток українського театру. У 1882 році в Єлизаветграді, скориставшись поступками царського уряду, група драматургів та акторів, за якою закріпилася назва "український театр корифеїв", створили першу професійну театральну трупу. До корифеїв належали: Марко Кропивницький і родина Тобілевичів, які діяли під різними псевдонімами (Іван Карпенко-Карий, Панас Саксаганський, Микола Садовський та Софія Садовська-

Барілотті). Пізніше до них приєдналися Марія Заньковецька, Ганна Затиркевич-Карпинська, драматург Михайло Старицький та інші. Діяльність цих людей знаменувала якісно новий етап у формуванні української сцени.

Приблизно у 1902/1903 р. трупа М. Старицького приїздила в Ніжин. Першою п'єсою, яку побачили ніжинські гімназисти, була "Майська ніч" М. Старицького. Серед свідків даного дійства була Ксенія Герасименко (по чоловіку Булига), яка згодом написала свої спогади про ці події. Актриса пише, що на сцені вони побачили М. Кропивницького, П. Саксаганського, І. Карпенка-Карого, Г. Затиркевич, Л. Ліницьку та інших гарних артистів. "Ми так сміялись, як ніколи раніше" [6, арк. 33–34]. Марія Заньковецька зіграла у драмі "Глитай, або ж павук". "Вона грала Олену. В той момент, коли Олена сходить з розуму, спазм здавив мені горло, і я заридала на весь зал..." [6, арк. 33–34].

З Марією Заньковецькою пов'язана окрема сторінка в історії Ніжина [13]. У 1902 р. актриса придбала в місті будинок з садивою. Тут Марія Костянтинівна не лише знаходила спокій та відпочинок, а й зустрічалася з акторами та іншими діячами Ніжина, готувала з ними вистави, які ставили в місті. В садибі проходила вся підготовча робота до вистав, і для багатьох аматорів тут відкрилося майбуття [10, с. 253]. Це мистецьке вогнище талантів підсилювало й стимулювало творчу молодь Ніжина до культурного розвитку.

Для українського театру після 1905 р. основною законодавчою та культурною подією виявився спеціальний циркуляр Головного управління у справах друку (№ 1810), де, зокрема, зазначалося: "... за розпорядженням міністра внутрішніх справ, обмежувальні правила для малоруських спектаклів цілком скасовані, і спектаклі ці наперед повинні дозволятися на загальних підставах" [9, с. 103]. На ніжинській сцені ставили "Наталку Полтавку" І. Котляревського, "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського, "Доки сонце зійде, роса очі виїсть" М. Кропивницького, "За двома зайцями", "Ой, не ходи, Грицю..." М. Старицького, "Шельменко-денщик" Г. Квітки-Основ'яненка та ще низка українських п'єс, які й нині є в репертуарі багатьох театрів і стали справжньою високою театральною класикою.

Ще з 1887 р. у Ніжині було організоване "Музично-драматичне товариство", що налічувало близько ста чоловік. З часом, товариство по суті об'єднало всі аматорські сили Ніжина: хор (керівник М. Горбач), симфонічний оркестр (керівник Г. Козуб), дві драматичні секції-студії (українська (режисер І. Дейкун) та російська (режисер Я. Біловодський), а також працювали літературна (керівник С. Брайловський) та музична (керівник В. Вільгорський) секції [11, с. 46]. "Музично-драматичне

товариство" діяло на користь громадськості, намагаючись всіляко сприяти культурному піднесенню та розвитку мистецьких смаків.

Формальне визнання рівності двох мов, російської та української, було такими собі декораціями. За таких умов українській драматичній секції працювалося найважче – всього 3–4 п'єси за театральний сезон. До того ж "здобути на них [п'єси] дозвіл було тяжко; спершу треба було ублагати місцевого сатрапа – начальника поліції, а після цього – санкція губернатора. Доводилось за санкцією відряджати до нього поважного члена товариства або "даму-патронесу" [11, с. 47]. Про акторський склад ніжинської української трупи дізнаємося з архівних документів. У 1920 р. щомісячно надсилався опис службовців трупи, в одному з яких налічуємо 24 артисти [7, арк. 16].

Початок Першої світової війни у 1914 р. став своєрідним переломом для театральних студій та об'єднань. Введений на території імперії воєнний стан призвів до офіційного скасування в Україні попередніх дозволів на вживання національної мови. Як наслідок, урядовим рішенням були закриті всі без винятку україномовні періодичні видання [9, с. 108]. Діючі в цей час два ніжинські аматорські гуртки (український та російський) ставили платні спектаклі на користь воїнів [6, арк. 35].

У 1917 р. з приходом більшовиків до влади в Україні починається новий етап у розвитку культури. Агітації та пропаганда стали головною рушійною силою утвердження та посилення більшовицького впливу на громадськість. Прагнення партійних інституцій контролювати усі сфери суспільного життя спричинило формування владної вертикалі, яка відстежувала всі етапи мистецького процесу – починаючи від задуму твору (нав'язуючи митцям суспільно корисну проблематику і формуючи т. зв. "соціальне замовлення") і завершуючи видавничою (підпорядковувалася цензурі) й театральною сферами (тут були задіяні реперткоми). Ще в період громадянської війни більшовики створили основу управління культурою: функцію керівництва мистецтвом поділили між собою Відділ агітації і пропаганди ЦК партії (Агітпроп), Головне управління політичної просвіти (Головполітпросвіт, який у 1921 р. отримав право "накладати політичне вето на всю поточну продукцію в галузі мистецтва і науки") і Політичне управління Червоної армії. Наркомату освіти залишили академічну сферу: дослідницькі інститути, музеї, художню освіту і видавничу справу в галузі мистецтва [12, с. 184].

Після 1917 р. влада все активніше втручається у театральне життя. Про розвиток театру в Ніжині, починаючи з жовтня 1917 р., викладено і "Мистецьких споминах" Ф. Д. Проценка. Звідси читаємо, що

"з початку пролетарської революції (1918 р.) роль громадських мистецьких організацій, музично-драматичні товариства, "Просвіта", купецького клубу з його орендою Літнього театру та приватна ініціатива зникає; керівництво мистецькою справою (музика, театр) переходить до місцевого відділу Наркомату освіти, розважальні вистави й концерти проходять взимку в Нарбуді, влітку в Літньому театрі за завданням Наркомату освіти і обслуговують масового глядача робітників, службовців та селян з околиць (див. програми і фотокартки на чолі з М. К. Заньковецькою)" [8, арк. 9].

Продовжуючи висвітлення особливостей функціонування ніжинського театру цього періоду, Ф. Д. Проценко зазначав, що з моменту закріплення в Ніжині радянської влади (листопад 1919 р.) і весь час громадянської війни місцеві мистецькі сили організуються в окремі групи, удержавлюються і закріплюються за відділом Наркомату освіти з метою обслуговування масових компаній державного і громадського порядку. Утворюється народний хор, перетворений в академічний (50 осіб), симфонічний оркестр (25 осіб), колектив української трупи (30 осіб). Всі вони вступають в лави спілки Робмис, за планом і завданнями Наркомату освіти обслуговують різні ударні компанії в місті і по селах Ніжинщини, військові частини, з'їзди, конференції, тиллові частини 14 дивізії на станції Бобрик під час наступу поляків з Києва і т. д. [8, арк. 9].

Живучи в Ніжині, М. Заньковецька допомагала місцевим аматорам здійснювати деякі постановки. 7 квітня 1918 р. була влаштована вистава "Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці" М. Старицького. У ній були зайняті Є. Боровиченко (Вустя Шурай), Д. Коханська (Маруся), П. Сірик (Грицько Шандура), Є. Тарновська (Дарина), Д. Милович (Хома), Ф. Суярко (Потап), П. Маркова (Галина Шеньова), Ф. Павленко (Дмитро), Р. Холопцева (Степанида). Керівником хору був Н. А. Садовський.

У цьому ж 1918 р. в Ніжині був організований народний театр "Українська трупа під орудою М. К. Заньковецької". В цьому велика заслуга належить Федору Даниловичу Проценку (1866–1942), активному учаснику музичного та театрального життя в Ніжині.

Театральний процес мав лінійний характер: одноманітний репертуар, лаконічні афіші (однакові у всіх містах і театрах), схожі однотипні декорації. Це був період "репертуарного застою": "... старі досвідчені письменники або замовкають, або на превелику силу перестроюються на новий лад, – молоді ж, ідеологічно міцні, саме в драматичному жанрі натрапляють на такі труднощі, які одразу не перебороти". Театральні режисери одноставно скаржилися на

недостатність сучасного українського репертуару. Професійні й аматорські трупи використовували здебільшого осучаснені переробки творів вітчизняних і зарубіжних авторів. І це, здавалося б, на тлі жвавого розвитку драматургії... [12, с.186].

Владна верхівка вдавалася до партійної цензури і безжальної критики. Театри та театральні трупи були змушені мати в репертуарі роботи певних драматургів, схвалених на засіданнях Репертуарної Комісії. Особливої уваги заслуговувала й оплата таких п'єс. Варта нашої уваги заява Г. Биковця до відділу Наркомату освіти від липня 1920 року: "Прохаю Відділ виплатити мені за мої власні п'єси, котрі були улаштовані в ліпні і серпні с.р.: 5/VII "Борці" на 4 дії – 400 р.; 12/ VII "Кум Мирошн" на 1 дію і оркестр – 200 р.; 31/ VII "Гриць" на 5 дій і оркестр – 600 р.; 1/серпня "Шельменко" на 4 дії – 400 р.; 2/ VIII "Зайці" на 4 дії – 400 р.; ?/ VIII "Зайці" на 4 дії – 400 р.; 17/ VIII "Шельменко" на 4 дії – 400 р.; 19/ VIII "Борці" на 4 дії – 400 р.; 21/ VIII "Мати наймичка" на 4 дії – 400 р.; 22/ VIII "Хмара" на 5 дій – 500 р. Всього: 4100 р." [7, арк. 13].

З 1922 р. вищезазначені мистецькі групи частково розформовуються. З цього часу мистецька справа переходить до робітничих клубів та сільських будинків, а працююча молодь утворює самодіяльні гуртки: хорові, музичні, драматичні.

Цього ж 1922 р. Дмитро Грудина створює і очолює в Ніжині Державну театральну студію імені Марії Заньковецької, мета якої – "боротися з безграмотним малоросейством шляхом постановки класичного українського репертуару". 8 серпня відбувся перший виступ студійців. Виконували твори українських письменників, а також фрагменти інсценізації Лесем Курбасом поеми Тараса Шевченка "Гайдамаки". 28 серпня студійці показали трагедію "Гетьман Дорошенко" [1, с. 12].

На початку 1923 р. в Ніжині відкрилася студія-майстерня для підготовки працівників мистецтва. При цій студії існували такі класи: 1. Драматичний – викладали мімодраму, історію театру, режисуру, дикцію та грим (кер. В. Е. Ратмиров); 2. Балетний – пластика, мімо-пластика, ритмічна гімнастика, танці (кер. О. О. Леаль); 3. Хоровий – загальна теорія музики, сольфеджіо, історія народної пісні (російської та української), особливості постановки й побудови народної пісні та оперних хорів (кер. В. С. Карамазов); 4. Клас сольного співу – гімнастика дихання, постановка голосу, вокалізм та сольне виконання романсів (кер. В. І. Орлов, В. М. Кобець). Курс навчання в студії становив 6 місяців, а участь учнів у практичних постановках була обов'язковою [2, арк. 15].

Згодом, артист єврейського державного театру "Онойб" Лев Ісаакович Мурський з м. Києва надіслав заяву до ніжинської Окружної політпросвіти з проханням "разрешить открыть Еврейскую театральную студию имени И. Л. Перца, цель которой будет подготовить артистов для нового еврейского театра. Программа преподавания будет: 1. История театра; 2. История еврейской литературы; 3. Сценическое искусство; 4. Постановка голоса; 5. Декламация; 6. Пластика; 7. Акробатика; 8. Мимодрама и 9. Грим. Занятия будут производиться по вечерам бесплатно под моим руководством..." [2, арк. 142].

У 1923 р. переважна більшість вистав ставилися в Літньому театрі ім. Т. Шевченка. До нашого часу збереглася заява Ю. М. Юрьєва, артиста Державного театру: "Прошу надати мені право на постановку вистав у Літньому Театрі Шевченка з 1-го травня по 1-ше липня 1923 р. Російської драми колективу артистів Державних театрів, при основному репертуарі наступних п'єс: "Цар Голод", "Королівський Цирульник", "Цар Едіп", "Про сім повішених", "Потоплений дзвін", "Новий світ", "Погані пастирі", "Царевич Олексій", "Павло і" та ін. програмні історичні п'єси, дозволені Головополітпросвітою. У складі колективу: артистка Євгенєва (прем'єрка Московського Нового Театру), Каблуков (кол. Театру "Соловцов"), Болтинський (Московського Малого академічного театру), Громов (кол. Театру "Соловцов"), і інші артисти Державних театрів, під моїм режисерством і при моїй участі. У розпорядженні колективу є власні історичні костюми, перуки і все необхідне для постановки п'єс" [2, арк. 58].

Після гастролей колективу Російської драми, з 1 липня по 1 вересня 1923 р. в Літньому театрі починала грати Українська трупа, по репертуару, затвердженому Ніжинським Окрполітпросвітом. Оригінал тексту прохання ансамблю Київдержтеатрів К. Л. Лучицького, розміщений у ніжинському архіві, надає нам важливу інформацію про репертуар української драми сезону 1923–24 рр. Репертуар включав у себе такі п'єси: "Лісова пісня", "Кам'яний господар", "Одержима", "В катакомбах" Лесі Українки; "Гріх", "Панна Мара", "Брехня", "Чорна Пантера" В. Винниченка; "Дама з камеліями" О. Дюма; "Ревізор" М. Гоголя; "Сирітка Хася" Я. Гордін; "Співак своєї журби" О. Димов; "Студенти" А. Гак; "Розбійник Кармелюк" Л. Черняхівської; "Гайдамаки" за Т. Шевченком, Л. Курбаса та ін. [2, арк. 186].

Орендовані для спектаклів приміщення вимагали відповідної оплати. Так, Ніжинський Окрполітпросвіт, в особі його завідуючого А. З. Безвесного з одного боку, та артист Держтеатрів В. Е. Ратмиров і гр. Б. Л. Виржиковський з іншого, – уклали договір. В. Ратмиров та Б. Виржиковський зобов'язувались виплачувати Окрполітпросвіті,

окрім 5 % орендної плати з кожного спектаклю в театрі та 10 % орендної плати з кожного народного гуляння в Саду, ще 10 % валового збору з кожного спектаклю в театрі і 5 % валового збору з кожного народного гуляння в Саду. Всі кошти надійшли на користь повітрофлоту [2, арк. 139].

Драматургія – зручна зброя для маніпуляцій. 1923–1924 рр. характеризується активною організацією різноманітних конкурсів на кращі драматичні твори. Зважаючи на скупість репертуару районних театрів, Чернігівським ГуСПП було оголошено конкурс на українські п'єси для села. Але проведений відбір не дав бажаних результатів, тож 20 травня 1924 р. Головополітпросвіт оголосив II конкурс на українські п'єси для сільських театрів [3, арк.4].

Важливу роль в успішності проведення конкурсу мала широка проінформованість мас стосовно мети та критеріїв відбору. Мета конкурсу полягала у створенні п'єс соціально-революційного характеру, з урахуванням політичної, соціальної та економічної ситуації в країні. П'єси, представлені на конкурс, могли бути двох категорій:

1. П'єси революційного змісту: твори з окремими епізодами подій 1917 р. (допускалися п'єси з тематикою революції 1905 р. чи Лютневої революції), а також картини боротьби підпілля, чи мотиви громадянської війни, або ж чисто агітаційного змісту.

Особливо "бажаними" були п'єси, які відображають історію класової боротьби, зокрема моменти, які позитивно сприяють революціонізації ідеології серед селянства.

2. П'єси соціально-побутового характеру – побут селян в умовах революції.

Окремим пунктом була вимога, щоб п'єси були розраховані на примітивні умови сільських театрів і чітко визначені в кількісному складі акторів [3, арк. 5].

Діяльність культурних установ мала чіткий протокольний характер. Саме завдяки протоколам засідань окружної та ніжинської Репертуарної Комісії можемо відтворити процес дозволу на постановку п'єс, затвердження культурно-масових заходів в окрузі та в місті, зокрема, та діяльність будь-яких мистецьких гуртків.

У ході розгляду запропонованих до постановки репертуарів, Ніжинська Репертуарна комісія, за період з 1924–1925 рр., допустила до вистав: п'єсу Київського театру "Кунст Вінкл ді Фарштойсене" Віцбаха, від Круче-Магерської хати-читальні водевіль "Панна Штукарка" А. Володського, політична п'єса-комедія "По ревізії" М. Кропивницького в Агрошколі [4, арк. 23]; 4/IV 1925 р. дозволено постановку п'єси "Наполеон і корсиканка" М. Садовського і на 5/IV – п'єса "З злодії"

У. Нотари; п'єса на III дії "Боротьба" Т. Степового у клубі залізничників, п'єсу-казку "Дочь морского царя" в Торговій школі [4, арк. 24]; п'єса "Жемчужина" в I дію, "Глитай, або павук" М. Кропивницького, п'єса на V дії "Чад" Т. Колесниченко [4, арк. 25]; "Овод (Свято крові)" С. Прокоф'єва, "Батькова казка" І. Карпенко-Карий, постановка євдрамкружком п'єсу "Сатана", Круче-Магерська хата-читальня одержала дозвіл на постановку п'єси "Золоті сні" в I дію; комедію на III дії "Тітка Чарлея" Б. Томаса [4, арк. 26]; "За кулісами церкви" [4, арк. 27]; в Мигалівській хаті-читальні ставитимуть п'єсу "У тієї Катерини" Я. Мамонтова [4, арк. 26]; та історичну драму "Степовий гість" Б. Грінченка [4, арк. 27].

Цього ж 1925 р. Репертуарною Комісією також дозволено до постановки модерних п'єс Ж.-Б. Мольєра "Жорж Данден, або обдурений чоловік", "Маленька шоколадниця" П. Габо [4, арк. 29], "Гріх" В. Винниченка, "Касатка" О. Толстого, "Темна сила, або Клеопатра" І. Шпажинського, "Він повинен" С. Черкасенко, "Жоржик" А. Аверченко [4, арк. 30]. Дозволено до постановки п'єсу "Миротворці" Б. Грінченка в Мигалівській хаті-читальні, у Круче – Магерській хаті-читальні – "Батько і син" Ваніна [4, арк. 32]. Цим же протоколом затверджено репертуар українських артистів на постановку п'єс по Ніжинському округу: "Сватання на Гончарівці" Г. Квітки-Основ'яненка; "Ой, не ходи, Грицю...", "Циганка Аза", "Тарас Бульба", "Не судилося", "Майська ніч", "Ніч на Івана Купала", "Сорочинський ярмарок", М. Старицького; "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемівського; "Базар" В. Винниченка, "Украдене щастя" І. Франка; "Душогуби" І. Тогобачного; "Вій", "Невольник" М. Кропивницького, "Наймичка" І. Карпенка-Карого [4, арк. 32]. Колективу Російської драми і комедії, крім основного затвердженого репертуару, дозволили до постановки п'єси "Залізна стіна" Б. Ринди-Алексєєва, "Те, чого не було", "Кін, або Геній та безпутність" О. Дюма [4, арк. 33]. В Літньому театрі ставили п'єсу "Микола I" (Декабристи) на VI дії та "Темна пляма" Г. Кодельбурга [4, арк. 35], "Юний король" [4, арк. 44], оперета "Періколи, або Птички співочі" Ж. Оффенбаха [4, арк. 46], у партійно-робочому клубі виступали з п'єсою М. Старицького "Крути, та не перекручуй" [4, арк. 35], "Назар Стодоля" Т. Шевченка [4, арк. 38], а в Мигалівській хаті-читальні – п'єсу "Дочекалися своїх" 4, арк. 35].

Репертуар для дітей ще включав постановки п'єс "Перші Гуси" в I д., "Радянська Ріпка", "Юні революціонери" в III д., які ставили в 2-й та 3-й школах [4, арк. 33].

Протоколом № 7 засідання Окружної Репертуарної Комісії від 10/II 1926 р. було затверджено репертуар єврейської оперети Гузика.

На засідання були присутні представники: від Політпросвіти Бойко, євсекції Окрпаркома Мімін, нацменшинств Окрвиконкому Сараванський, політконтролю ГПУ Росін. Згідно протоколу, комісії було представлено на розгляд 43 п'єси, з яких ухвалили наступні 29: "Пусте кречме", "Анна Белошвейка", "Современный бар-кохба", "Король Лир", "Шлоймке ун рикл", "Гецвингене хасене", "Кокетен даме", "Хасе ди есойме", "Ицки вил хасене обен", "Дер яхсен", "Гebroхене герцер", "Дер тигр", "Дер клейнер миллионер", "Сатана", "Стемпеню", "Дер непман", "Мотьне ганев", "Ди грене фельдер", "Мейдл фун швей-пром", "Кровавый король", "Тевье дер милхикер", "Анна Кристи", "Флавия Тессини", "Ишиве бохер", "Ди штиф мама", "Рейвеле дом ребона", "Яма" – соч. Куприна, "Серп ун берл", "Генерал Шкуро".

Станом на 1926 р. у Ніжині діяло близько 20-ти театральних гуртків: Держдрама, Єврейська оперета Гузика, Круче-Магерська хата-читальня, секція "Друг дітей", універсальна трупа артистів "Кіроса", драмгурток любителів м. Ніжина, Робітничий партійний клуб, трупа драматистів "Загарова", комопера та музкомедія Немковського та ін. А також, у переважній більшості, це були гуртки при школах, підприємствах, організаціях: з.д. клуб станції Ніжин, клуб пожежників, драмгурток міліції, драмгурток акушерських курсів і т. д. [5].

Вирішальним кроком на шляху повного підпорядкування театрів "загальнопролетарській справі" стало прийняття у 1928 р. урядом УРСР постанови "Про державні театри та їх об'єднання". Згідно з цим документом, державними театрами вважалися ті сценічні колективи, які були в безпосередньому підпорядкуванні Народного комісаріату освіти або окружних виконавчих комітетів і працювали за відповідними плановими завданнями, затвердженими НКО або окружними виконавчими комітетами. Це суттєво впливало на їх репертуар, адже для постановки обиралися ідеологічно витримані п'єси, які ретранслювали певні ідеологічні постулати і партійні доктрини [2, арк. 189].

Отже, театральне життя м. Ніжина першої третини ХХ ст. увібрало в себе всю динаміку суспільно-політичних перипетій, пов'язаних з наслідками Першої світової війни (1914–1918 рр.), неоднозначністю встановлення радянської влади та міжнаціональними протистояннями в регіоні. Зі встановленням більшовицького режиму репертуари ніжинських театрів зазнали ідеологічних утисків. 25 % репертуару, представленого для розгляду Репертуарній Комісії, не отримувала схвалення. Різноманітність репертуарів ніжинських театрів характеризувалося як постановками класичних п'єс, так і п'єс з ідеологічно-пропагандистським підтекстом. Поліетнічний склад Ніжина впливав на розвиток театральної справи, і репертуар зокрема. Показовим

свідченням чого є існування в місті єврейського театального осередку. Загалом, репертуар театрів м. Ніжина на першій третині ХХ ст. став міцним фундаментом та родючим зерном для розвитку театального мистецтва в роки Радянського Союзу та Незалежної України.

Література

1. Грудіна Д. Як це було... Сімейна хроніка в контексті історії / ред. та упор. Н. П. Онищенко. – Ніжин : ТОВ "Гідромакс", 2010. – 64 с. : іл. ; Самойленко Г. В. Дмитро Грудіна – театральний діяч і актор із творчого гуртка Марії Заньковецької // Ніжинська старовина. – Ніжин, 2006. – Вип. 2(5). – С. 98–110.
2. Державний архів Чернігівської області, ф. 598, оп.1, спр. 665, 272 арк.
3. Державний архів Чернігівської області, ф. 598, оп.1, спр. 676, 35 арк.
4. Державний архів Чернігівської області, ф. 598, оп. 1, спр. 723, 76 арк.
5. Державний архів Чернігівської області, ф. 598, оп. 1, спр. 757, 43 арк.
6. Державний архів Чернігівської області, ф. Р-5293, оп. 1, спр. 924, 33–41 арк.
7. Державний архів Чернігівської області, ф. 5844, оп.1, спр. 139, 16 арк.
8. Державний архів Чернігівської області, ф. Р-6093, оп.1, спр. 20, 9-20 арк.
9. Раєвська Ю. Інноваційні моделі українського театру 1910-х – початку 1920-х років / Ю. Раєвська // Нариси з історії театального мистецтва України ХХ століття / Інститут проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України ; редкол.: В. Сидоренко (голова) та ін. – Київ : Інтертехнологія, 2006. – С. 103–158.
10. Самойленко Г. В. Садиби письменників, художників, акторів як гнізда культури на Чернігівщині / Г. В. Самойленко // Література та культура Полісся. Серія: Філологічні науки. – 2015. – Вип. 78. – С. 239–258.
11. Самойленко Г. В. Театри і актори Північного Лівобережжя України / Г. В. Самойленко. – Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2010. – 199 с.
12. Свербілова Т. Від модерну до авангарду: жанрово-стильова парадигма української драматургії першої третини ХХ століття / Тетяна Свербілова, Наталя Малютіна, Людмила Скорина ; Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Черкаси, 2009. – 598 с.
13. Самойленко Г. В. Марія Заньковецька і театральне життя Ніжина. – , 1994. – 56 с. ; Самойленко Г. В. Театральне та музичне життя в ніжині в XVII–ХХ ст. : нариси культури Ніжина. Ч. 2. – Ніжин, 1995. – 166 с.; Самойленко Г. В. Марія Заньковецька і Поліський край / Г. В. Самойленко – Ніжин, 2004. – 160 с.